

According to the interviewees' preference, the interview was conducted in writing. The interviewee, Valerii Soldatenko, filled the form sent to him by Georgiy Kasianov. After reviewing the form, Georgiy Kasianov asked additional questions in writing and then pasted new answers into the relevant sections. The interview time: November 18 - December 2, 2024.

Questionnaire for state institution representative

Name, surname, position, consent statement

Солдатенко Валерій Федорович, директор Українського Інституту національної пам'яті у 2010-2014 рр.

1. How long have you been working (worked) at your institution?

Як довго Ви працюєте/працювали на посаді керівника Вашого інституту?

Керівником Українського інституту національної пам'яті (установа була структурою вищого органу виконавчої влади України) я працював з 19 липня 2010 р. до кінця грудня того ж року.

В результаті проведеної реформи системи виконавчої влади статус установи з січня 2011 р. було змінено. Він зберіг офіційну назву «Український інститут національної пам'яті», але отримав статус науково-дослідного інституту при Кабінеті міністрів України. Я був перепризначений Кабінетом міністрів директором інституту і працював на цій посаді до 15 березня 2014 р.

2. How you were appointed? Який механізм Вашого призначення?

Пропозицію очолити Український інститут національної пам'яті я отримав від тодішнього віце-прем'єра уряду з гуманітарних питань, академіка Національної академії наук України, члена Президії НАНУ В. Семиноженка. Він повідомив, що впродовж тривалого часу (понад три

місяці) займався вивченням питання про можливу кандидатуру на посаду директора. Після консультацій з академічними колегами-гуманітаріями і відповідальними працівниками директивних установ зупинився на моїй особистості.

Потім була доволі тривала, предметна розмова майже винятково-наукового спрямування і характеру з Прем'єр-міністром уряду, членом-кореспондентом НАНУ М. Азаровим. Її зміст у підсумку звівся до офіційного запрошення обійняти посаду керівника УІНП з єдиним проханням: надати діяльності інституту принципово-наукового спрямування.

Через кілька днів на черговому засіданні Кабінету міністрів питання було внесено до порядку денного і моя кандидатура була офіційно затверджена.

Це було прохання Азарова, чи Ваше?

Це було прохання (саме прохання!, і - єдине!, жодних вказівок, настанов, вимог) М. Азарова. Можливо, таким був виношений задум керівництва уряду, який отримав додаткову мотивацію в ході розмови. Адже я посилався на очевидну складність і, навіть, безперспективність, осторогу мого долучення до роботи УІНП через те, що у вже сформованого колективу (керівник – І. Юхновський) я не бачив проявів і прогнозованих тенденцій (з фаховим рівнем кадрового ядра інституту я певною мірою був знайомим) організовувати роботу на основі наукових критеріїв.

3. What is your role/job description and area of competence? Are you a civil servant? Які Ваші посадові обов'язки та сфера відповідальності?

Z komentarzem [GK1]: Це було прохання Азарова, чи Ваше?

Це було прохання (саме прохання!, і - єдине!, жодних вказівок, настанов, вимог) М. Азарова. Можливо, таким був виношений задум керівництва уряду, який отримав додаткову мотивацію в ході розмови. Адже я посилався на очевидну складність і, навіть, безперспективність, осторогу мого долучення до роботи УІНП через те, що у вже сформованого колективу (керівник – І. Юхновський) я не бачив проявів і прогнозованих тенденцій (з фаховим рівнем кадрового ядра інституту я певною мірою був знайомим) організовувати роботу на основі наукових критеріїв.

Головним обов'язком директора інституту була науково-організаційна діяльність, спрямована на ідейно-теоретичне обґрунтування колективом науковців політики національної пам'яті в державі і, по-можливості, сприяти її проведенню в життя.

Чи це не суперечить ідеї перетворення Інституту на науково-дослідницьку установу?

Гадаю, що не суперечить. Маю абсолютне переконання в тому, що позитивну і виправдану перспективу має діяльність, що міцно спирається на наукове знання. Кон'юнктурні розрахунки й фантазування, яку б мету вони не переслідували, не просто віддаляють від істини, а й рано, чи пізно приведуть суспільство або у безвихідь, або й до тяжких наслідків-випробувань.

Наукові, теоретичні ж напрацювання мали бути розрахованими не на «власний вжиток», а на публічне поширення для впливу на свідомість, орієнтації, переконання національного загалу.

УІНП мислився як інтелектуальний центр, з якого виходили б науково обґрунтовані імпульси, спрямовані на всю ідейно-виховну сферу. Звісно, виключався будь-який «директивний» диктат. Передбачалися лише аргументи переконання.

Об'єктивним супутнім чинником розв'язання відповідальних, масштабних завдань стало реформування системи виконавчої влади, яке дозволило, відповідно до рішень директивних органів, істотно (практично повністю) оновити кадровий потенціал інституту. На початок 2014 р. в колективі з загальною кількістю 55 чоловік працювало 18 докторів і 19 кандидатів наук – фахівців у галузі історії, філософії, політології, соціології.

Чи це не суперечить ідеї перетворення Інституту на науково-дослідницьку установу?

Гадаю, що не суперечить. Маю абсолютне переконання в тому, що позитивну і виправдану перспективу має діяльність, що міцно спирається на наукове знання. Кон'юнктурні розрахунки й фантазування, яку б мету

Z komentarzem [GK2]: Чи це не суперечить ідеї перетворення Інституту на науково-дослідницьку установу?

Гадаю, що не суперечить. Маю абсолютне переконання в тому, що позитивну і виправдану перспективу має діяльність, що міцно спирається на наукове знання. Кон'юнктурні розрахунки й фантазування, яку б мету вони не переслідували, не просто віддаляють від істини, а й рано, чи пізно приведуть суспільство або у безвихідь, або й до тяжких наслідків-випробувань.

Наукові, теоретичні ж напрацювання мали бути розрахованими не на «власний вжиток», а на публічне поширення для впливу на свідомість, орієнтації, переконання національного загалу.

УІНП мислився як інтелектуальний центр, з якого виходили б науково обґрунтовані імпульси, спрямовані на всю ідейно-виховну сферу. Звісно, виключався будь-який «директивний» диктат. Передбачалися лише аргументи переконання.

Z komentarzem [GK3]: Чи йдеться про те, що попередній склад було звільнено? За якими критеріями звільняли і набирали співробітників? Як відбувався процес рекрутації? Як знаходили кандидатури і хто їх відбирав?

Механізм згаданої реформи не лише інституту, а ще 39 установ виконавчої влади (не берусь оцінювати його доцільність, справедливості, ефективності) передбачав офіційне звільнення всього складу попередніх працівників. Всі, без винятку, включаючи мене, заступників, керівників підрозділів, пройшли цю процедуру. Мене й заступників (останніх за моїм поданням) швидко перезатвердили за погодженням з керівництвом Кабінету міністрів. Надалі новий склад (від старого, за нашою згодою, залишилося буквально пара осіб) формували ми самостійно, без будь-якого втручання. Допомогли мій і членів дирекції тривалий досвід роботи в академічних установах, університеті, причетність до науково-дослідних процесів в елітних колективах.

Переважну більшість залучених до Інституту наукових співробітників члени дирекції знали через спілкування на науковій ниві в минулому. Була й невелика кількість тих, хто сам ініціативно запропонував свої послуги, після предметного знайомства був зарахований у штат. Власне, бажаних прийти в інститут виявилось чимало. З нашого (звісно – суб'єктивного) погляду можна було здійснити значно ширше гідне фахове поповнення, однак цього не дозволяв зробити ліміт бюджетного фінансування.

вони не переслідували, не просто віддаляють від істини, а й рано, чи пізно приведуть суспільство або у безвихідь, або й до тяжких наслідків-випробувань.

Наукові, теоретичні ж напрацювання мали бути розрахованими не на «власний вжиток», а на публічне поширення для впливу на свідомість, орієнтації, переконання національного загалу.

УІНП мислився як інтелектуальний центр, з якого виходили б науково обгрунтовані імпульси, спрямовані на всю ідейно-виховну сферу. Звісно, виключався будь-який «директивний» диктат. Передбачалися лише аргументи переконання.

4. What is the mission of your institution? Who formulates it? Хто і як формулює місію та завдання Вашого інституту?

Висококваліфікований кадровий потенціал інституту дозволив доволі оперативно створити Вчену раду (за зразком академічних інститутів) і налагодити її роботу, як колективного інтелектуального центру для ініціації, обговорення і прийняття рішень з усіх важливих, нагальних наукових профільних питань. (У попередньому складі установи такого структурного організаційного утворення не існувало). То ж перспективні, річні плани діяльності інституту, конкретні акції у переважаючій більшості випадків були плодом зусиль творчого колективу.

Звісно, дирекція інституту (директор, два заступники і вчений секретар) у необхідних випадках інформували Кабінет міністрів, відповідні структурні підрозділи (згідно профільних функцій та інтересів) про більш-менш масштабні ініціативи, реалізація яких вимагала фінансової чи іншої підтримки, залучення інших відомств. Виникали й деякі питання щодо діяльності інституту, **потреб** колективу. Не було жодного випадку, щоб звернення залишались не сприйнятими, а проблеми не вирішувалися в порозумінні.

Z komentarzem [GK4]: Про що тут йдеться?

Зокрема, мова йшла про пошук більш придатного приміщення для повноцінного функціонування всього складу співробітників, елементарно – робочих місць. Не було кабінету (просторої кімнати), в якій можна було б одночасно зібрати весь колектив).

Не існувало можливості розмістити бібліотечний фонд, який ми всі разом зібрали з власних книжкових «арсеналів» для спільних потреб (до цього бібліотеки в інституті не існувало, що ми вважали неприпустимим для науково-дослідної установи). Планувалося створити фонд цільових копійних архівних матеріалів, для якого теж не було місця.

Ніде було проводити навіть не надто багаточисельні науково-теоретичні й науково-практичні конференції. Щодо останнього – «виручали» Український фонд культури (Б. Олійник) і Верховна Рада України (В. Литвин).

Про що тут йдеться?

Зокрема, мова йшла про пошук більш придатного приміщення для повноцінного функціонування всього складу співробітників, елементарно – робочих місць. Не було кабінету (просторої кімнати), в якій можна було б одночасно зібрати весь колектив).

Не існувало можливості розмістити бібліотечний фонд, який ми всі разом зібрали з власних книжкових «арсеналів» для спільних потреб (до цього бібліотеки в інституті не існувало, що ми вважали неприпустимим для науково-дослідної установи). Планувалося створити фонд цільових копійних архівних матеріалів, для якого теж не було місця.

Ніде було проводити навіть не надто багаточисельні науково-теоретичні й науково-практичні конференції. Щодо останнього – «виручали» Український фонд культури (Б. Олійник) і Верховна Рада України (В. Литвин).

З окремих важливих питань здійснювалися контакти з працівниками

Адміністрації Президента України, керівництвом Верховної Ради України.

Які це важливі питання? В чому полягала суть цих контактів: з'ясування позицій/ставлення до Ваших ініціатив, вибір тем? ...?

У якості конкретних прикладів пошлюсь на наступне.

-Відповідно до загальнодержавних планів заходів з підготовки та відзначення 1025-річчя хрещення Київської Русі практично увесь колектив інституту, за участі низки працівників архівних установ України підготував унікальну публікацію – перше в історіографії систематизоване видання каталога зруйнованих у XX столітті храмів і монастирів України. Доки йшов підготовчий процес видання книги (Каталог зруйнованих храмів і монастирів України. Київ: Український інститут національної пам'яті, ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. 510 с., 30 др. арк., 100 екз.),

Z komentarzem [GK5]: Які це важливі питання? В чому полягала суть цих контактів: з'ясування позицій/ставлення до Ваших ініціатив, вибір тем? ...? У якості конкретних прикладів пошлюсь на наступне. -Відповідно до загальнодержавних планів заходів з підготовки та відзначення 1025-річчя хрещення Київської Русі практично увесь колектив інституту, за участі низки працівників архівних установ України підготував унікальну публікацію – перше в історіографії систематизоване видання каталога зруйнованих у XX столітті храмів і монастирів України. Доки йшов підготовчий процес видання книги (Каталог зруйнованих храмів і монастирів України. Київ: Український інститут національної пам'яті, ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. 510 с., 30 др. арк., 100 екз.), керівництво УІНП звернулося в Адміністрацію Президента України з пропозицією здійснити видання праці збільшеним накладом із зібраним паралельно документально-ілюстративним матеріалом. З пропозицією погодились, однак запланованого фінансування не існувало. Вирішення питання було доручено заступнику глави Адміністрації Президента О. Рафальському і раднику Президента України Ю. Богущьому. В найкоротший термін істотно доповнене видання у вишуканому поліграфічному оформленні побачило світ – «Зруйновані храми і монастирі України. Анотований покажчик обласного та районного рівня» (Київ: Мистецтво, 2013. 608 с. з іл., 38 др. арк., 1000 примірників). Книгу змогли одержати учасники проведених урочистостей, включаючи зарубіжних представників церков. -Знадобились подібні додаткові зусилля для своєчасної публікації на належному рівні збірника наукових праць «Голод 1933. Українці» (Український інститут національної пам'яті, ДП НВЦ «Пріоритети». 2013. 526 с., 32 др. арк.). Безпосередньо допомагав оперативно вирішувати зверхпланове завдання за дорученням голови уряду В. Семиноженко. -Кілька конференцій за короткий час (до 2014 р.) було проведено разом з керівництвом Верховної Ради України. Всі їх матеріали вийшли пристойними виданнями у Парламентському видавництві (кошти з бюджету УІНП не використовувались).

керівництво УІНП звернулося в Адміністрацію Президента України з пропозицією здійснити видання праці збільшеним накладом із зібраним паралельно документально-ілюстративним матеріалом. З пропозицією погодились, однак запланованого фінансування не існувало. Вирішення питання було доручено заступнику глави Адміністрації Президента О. Рафальському і раднику Президента України Ю. Богуцькому. В найкоротший термін істотно доповнене видання у вишуканому поліграфічному оформленні побачило світ – «Зруйновані храми і монастирі України. Анотований показчик обласного та районного рівня» (Київ: Мистецтво, 2013. 608 с. з іл., 38 др арк., 1000 примірників). Книгу змогли одержати учасники проведених урочистостей, включаючи зарубіжних представників церков.

-Знадобились подібні додаткові зусилля для своєчасної публікації на належному рівні збірника наукових праць «Голод 1933. Українці» (Український інститут національної пам'яті, ДП НВЦ «Пріоритети». 2013. 526 с., 32 др. арк.). Безпосередньо допомагав оперативно вирішувати зверхпланове завдання за дорученням голови уряду В. Семиноженко.

-Кілька конференцій за короткий час (до 2014 р.) було проведено разом з керівництвом Верховної Ради України. Всі їх матеріали вийшли пристойними виданнями у Парламентському видавництві (кошти з бюджету УІНП не використовувались).

Для прикладу можна згадати загальнонаціональний проєкт створення державного меморіального центру у містечку Корюківці (Чернігівщина), на місці найбільшого за всі роки Другої світової війни числа загиблих від рук нацистів мирних мешканців (розстріл і спалення живцем за три дні понад 6800 осіб – майже повне знищення громадян населеного пункту).

Чия це була ініціатива?

Z komentarzem [GK6]: чия це була ініціатива? Ініціював проєкт Український інститут національної пам'яті. За його поданнями були ухвалені Указ Президента України і відповідне рішення Верховною Радою України.

Ініціював проєкт Український інститут національної пам'яті. За його поданнями були ухвалені Указ Президента України і відповідне рішення Верховною Радою України.

Значний резонанс мали проведені за участі керівництва Верховної Ради і працівників Адміністрації Президента України міжнародні конференції, присвячені ювілеям Української революції, досвіду вітчизняного парламентаризму, трагедії голоду 1932-1933 рр. в Україні, вшануванню видатних вітчизняних діячів, методологічним аспектам формування історичної, національної пам'яті тощо. Після наукових конференцій були видані їхні матеріали, що поширювалися в бібліотеках, освітній сфері.

Хто це був, і в чому полягала їх участь?

Незмінну участь брав Голова Верховної Ради України, академік НАН України В. Литвин, а також заступники голови Верховної Ради А. Мартинюк і М. Томенко, представник Президента у Верховній Раді України Ю. Мірошніченко, народні депутати Б. Олійник, І. Драч та інші. Відповідно до програм, робились доповіді, виступи, а також здійснювалася участь в обговореннях актуальних питань, дискусіях.

В кінці 2011 р. було започатковано регулярний (щоквартальний) випуск збірників наукових праць «Національна та історична пам'ять» (до березня 2014 р. вийшло 9 номерів серії). Навколо видання швидко сконсолідувався доволі широкий науковий актив фахівців різних профілів по всій Україні, були організовані, переважно на громадських засадах, «опорні пункти» (в наступному планувалось перетворити їх на філіали. На жаль, встигли започаткувати такі осередки лише в Чернігові, Черкасах і Запоріжжі).

У всіх випадках, коли в державі відзначались важливі загальнонаціональні ювілеї, історичні дати, директор інституту включався до складу оргкомітетів, які здебільшого очолював Прем'єр-міністр України

Z komentarzem [GK7]: хто це був, і в чому полягала їх участь?
Незмінну участь брав Голова Верховної Ради України, академік НАН України В. Литвин, а також заступники голови Верховної Ради А. Мартинюк і М. Томенко, представник Президента у Верховній Раді України Ю. Мірошніченко, народні депутати Б. Олійник, І. Драч та інші. Відповідно до програм, робились доповіді, виступи, а також здійснювалася участь в обговореннях актуальних питань, дискусіях.

Z komentarzem [GK8]: Хто пропонував дати та ювілеї?
Під кінець кожного року (десь восени) від імені дирекції Інституту національної пам'яті в Кабінет міністрів передавався підготовлений, обговорений і узгоджений в колективі перелік пропонованих ювілейних та інших заходів на наступний календарний рік (подібні документи надходили із інших установ, зокрема академічних). З приводу особливо важливих – «крупних» історичних дат (1025-річчя хрещення Русі, 200-річчя від дня народження Т. Шевченка, 70-річчя закінчення Другої світової війни тощо) питання піднімалися заздалегідь і підготовка тривала, як правило, кілька років

М. Азаров, а ключові засідання проводив Президент України В. Янукович. В планах заходів завжди визначалися конкретні доручення колективу інституту, які, як правило, безпосередньо стосувалися проблем наукового підходу до національної пам'яті.

Хто це був, і в чому полягала їх участь?

Незмінну участь брав Голова Верховної Ради України, академік НАН України В. Литвин, а також заступники голови Верховної Ради А. Мартинюк і М. Томенко, представник Президента у Верховній Раді України Ю. Мірошниченко, народні депутати Б. Олійник, І. Драч та інші. Відповідно до програм, робились доповіді, виступи, а також здійснювалася участь в обговореннях актуальних питань, дискусіях.

Значна частина співробітників входили до різного роду наукових і громадських Рад, комісій і робочих груп, редколегій періодичних органів і авторитетних книжкових видань.

З 13 установами (історико-меморіальними музеями і заповідниками) були підписані угоди про творче співробітництво, здійснювались спільні акції.

5. How do the topics and themes for activities of your institution emerge? Who formulates them? Хто і як визначає тематичні пріоритети і напрямки діяльності Вашого інституту?

Тематичні пріоритети інституту визначалися, передусім, позицією новосформованого колективу науковців, які в цілому не поділяли основних напрямків роботи попереднього складу співробітників. Серед останніх по-суті не було значимих в теоретичному історико-гуманітарному сенсі особистостей. Відтак у публічних заявах керівництво важливої інтелектуальної інституції в 2008-2010 рр. визначало хронологічними межами інтересу національної пам'яті січень 1918 р. – кінець 1991 р. – період панування в Україні тоталітаризму. Конкретизовано в означений

Z komentarzem [GK9]: Хто формулював ці доручення? Доручення формулювалися шляхом проведення попередніх консультацій з винесенням на обговорення і затвердження оргкомітетами, звісно, відповідно до профілю інституцій. Так, природними були доручення щодо підготовки УІНП документів, проведення заходів з приводу 70-річчя Корюківської трагедії, 340-річчя від дня народження Пилипа Орлика, 95 річниця бою під Крутами, 70-річчя визволення Києва від нацистських загарбників-«Битви за Дніпро» тощо.

Z komentarzem [GK10]: Що саме не поділяли? Мабуть, мені не личить, не етично займатись критикою як попередників, так і наступників. Однак, у сказаному, здається, уже позначено несприйняття головних параметрів підходу до сутності, предмету історії, як природної основи для формування національної пам'яті. Додам хіба що згадку про те, що з вуст керівництва УІНП лунали необгрунтовані претензії до професійних істориків у тому, що вони не в спроможності відтворити справжню, правдиву історію Батьківщини і запевнення, що саме колектив Українського інституту національної пам'яті береться підготувати «канонічну» (!?) історію України. Ніяк інакше, як утопічними, нереалістичними не можна було розцінити обіцянки зусиллями інституту «примирити» ближчим часом ветеранів Червоної армії з воїнами ОУН і УПА, оскільки, крім добрих намірів, для цього нічого не робилося. Зокрема, не було спроби хоча б у загальних рисах намітити відповідну платформу. Багато питань викликали застосовані методи підготовки корпусу книг пам'яті жертв голодомору 1932-1933рр...

термін все звелось до розробки двох тематичних об'єктів – історії голодомору початку 30-х рр. минулого століття і визвольного руху проти радянської системи, передусім діяльності ОУН і УПА.

Що саме не поділяли?

Мабуть, мені не личить, не етично займатись критикою як попередників, так і наступників. Однак, у сказаному, здається, уже позначено несприйняття головних параметрів підходу до сутності, предмету історії, як природної основи для формування національної пам'яті. Додам хіба що згадку про те, що з вуст керівництва УІНП лунали необгрунтовані претензії до професійних істориків у тому, що вони не в спроможності відтворити справжню, правдиву історію Батьківщини і запевнення, що саме колектив Українського інституту національної пам'яті береться підготувати «канонічну» (!?) історію України. Ніяк інакше, як утопічними, нереалістичними не можна було розцінити обіцянки зусиллями інституту «примирити» ближчим часом ветеранів Червоної армії з воїнами ОУН і УПА, оскільки, крім добрих намірів, для цього нічого не робилося. Зокрема, не було спроби хоча б у загальних рисах намітити відповідну платформу.

Багато питань викликали застосовані методи підготовки корпусу книг пам'яті жертв голодомору 1932-1933рр...

Науковці оновленого інституту вважали елементарно нелогічним, неаргументованим наведене хронологічне обмеження суми, обсягу, характеру знань про минуле свого народу, які повинні органічно закладатися в систему національної пам'яті, **та ще й свавільне сепарування з досвіду минулого окремо обраних аспектів.** Все це вело до однобічності сприйняття й викривлення оцінок минулого досвіду. Навряд чи можна серйозно заперечити проти того, що для формування національної пам'яті не менше значення мають, наприклад, знання про козаччину, Запорізьку

Z komentarzem [GK11]: Про що йдеться? Як з'ясовувалася колективна точка зору? Хто ініціював такі обговорення? Ми не прилетіли «з іншої планети». Як громадяни України, дотичні до наукової сфери, починали не з «чистого аркуша», природно знайомились з публічними виступами, публікаціями, акціями, залучали до обговорень провідних вчених держави, формували власні думки, позиції. У багатьох випадках вони не співпадали з тими точками зору, які відстоював попередній інститут, намагаючись «накинути» національній пам'яті без будь-яких серйозних обгрунтувань (і без спроб над цим задуматись) те, що «треба» пам'ятати, а що відкидати, що важливо пам'ятати, а що ні, що слід пам'ятати саме так, а що інакше. Ми відчували висхідну потребу у з'ясуванні (передусім для себе) сутності феномену національної пам'яті, теоретико-методологічних аспектах формування політики національної пам'яті, оприлюднюючи результати наших теоретичних досліджень у публікаціях, аналізуючи реакцію на них. А потім уже в «прикладному порядку» намагались, наскільки були спроможними, висвітлювати роль, місце, значення всіх подій, які тією чи іншою мірою впливали на масову (національну) свідомість. Можна сказати, що ми не відшукували штучно якісь питання для їх формального обговорення – ми цим жили. Хтось же мав починати розв'язання назрілих проблем, вдаючись до наукових уявлень, законів логіки. Ми самі ставили мало розроблені (вивчені) питання і намагались у будь-якому форматі знайти на них неангажовані, некон'юнктурні відповіді. Цей елемент був присутній у всьому – під час проведення засідань дирекції, вчених рад, при обговореннях рукописів праць, підготовки матеріалів для директивних органів і відповідей на запити громадян...

Січ, Гетьманщину, боротьбу за розв'язання національного питання, досвід державотворення, соціальні зрушення, економічні й духовно-культурні процеси...

Про що йдеться? Як з'ясовувалася колективна точка зору? Хто ініціював такі обговорення?

Ми не прилетіли «з іншої планети». Як громадяни України, дотичні до наукової сфери, починали не з «чистого аркуша», природно знайомились з публічними виступами, публікаціями, акціями, залучали до обговорень провідних вчених держави, формували власні думки, позиції. У багатьох випадках вони не співпадали з тими точками зору, які відстоював попередній інститут, намагаючись «накинути» національній пам'яті без будь-яких серйозних обґрунтувань (і без спроб над цим задуматись) те, що «треба» пам'ятати, а що відкидати, що важливо пам'ятати, а що ні, що слід пам'ятати саме так, а що інакше. Ми відчували висхідну потребу у з'ясуванні (передусім для себе) сутності феномену національної пам'яті, теоретико-методологічних аспектах формування політики національної пам'яті, оприлюднюючи результати наших теоретичних досліджень у публікаціях, аналізуючи реакцію на них. А потім уже в «прикладному порядку» намагались, наскільки були спроможними, висвітлювати роль, місце, значення всіх подій, які тією чи іншою мірою впливали на масову (національну) свідомість. Можна сказати, що ми не відшукували штучно якісь питання для їх формального обговорення – ми цим жили. Хтось же мав починати розв'язання назрілих проблем, вдаючись до наукових уявлень, законів логіки. Ми самі ставили мало розроблені (вивчені) питання і намагались у будь-якому форматі знайти на них неангажовані, некон'юнктурні відповіді. Цей елемент був присутній у всьому – під час проведення засідань дирекції, вчених рад,

при обговореннях рукописів праць, підготовки матеріалів для директивних органів і відповідей на запити громадян...

Було очевидно, що в даному разі просто механічно дублювався приклад діяльності Польського інституту національної пам'яті, який виріс (трансформувалася) з комісії розслідування злочинів, вчинених проти польського народу тоталітарними режимами в 1939-1989 рр.).

Тому одним з визначальних і найперших завдань Вчена Рада Українського Інституту національної пам'яті обрала з'ясування теоретико-методологічних аспектів феномену національної пам'яті, як висхідного елемента (можна сказати й відправної точки наукових координат) для формування політики національної пам'яті.

Було проведено цикл спеціальних засідань, нарад, консультацій, конференцій із залученням широкого загалу дослідників країни.

Те саме питання: хто був ініціатором? Чи можна це потрактувати як політичну мотивацію, а не лише як прагнення науковості і об'єктивності?

Зустрічні питання: а хто в дуже стислі терміни підготував і опублікував згадані праці, розглядаючи їх якщо не як базові, то, принаймні як ті, які допомагають розібратися у суті справи, сприяють наближенню до істини?

Хто взагалі міг спонукати нас займатись такими питаннями, до яких суспільство (скажімо – обережно – наше суспільство), включаючи гуманітарний сегмент вітчизняної науки, лише наблизилось? І чи можна за таких обставин підозрювати тих, хто намагався чесно виконати свою місію в домінуванні в їхніх діях політичної мотивації, в зраді науковості й

Z komentarzem [GK12]: Те саме питання: хто був ініціатором? Чи можна це потрактувати як політичну мотивацію, а не лише як прагнення науковості і об'єктивності?

Зустрічні питання: а хто в дуже стислі терміни підготував і опублікував згадані праці, розглядаючи їх якщо не як базові, то, принаймні як ті, які допомагають розібратися у суті справи, сприяють наближенню до істини? Хто взагалі міг спонукати нас займатись такими питаннями, до яких суспільство (скажімо – обережно – наше суспільство), включаючи гуманітарний сегмент вітчизняної науки, лише наблизилось? І чи можна за таких обставин підозрювати тих, хто намагався чесно виконати свою місію в домінуванні в їхніх діях політичної мотивації, в зраді науковості й об'єктивності? Мабуть, підозрювати можна, але, гадаю – не варто. Зрештою, час усе розставити «на свої місця».

об'єктивності? Мабуть, підозрювати можна, але, гадаю – не варто.

Зрештою, час усе розставить «на свої місця».

Напрацювання були оприлюднені в низці тематичних випусків, серед яких варто згадати хоча б наступні: «Студії пам'яті в Україні. Історіографічний дискурс. Бібліографічний покажчик» (224 с.); «Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів» (436 с.); «Політика пам'яті в культурному просторі. Національна та історична пам'ять» (296 с.); «Війна пам'ятей та політика примирення» (256 с.); «Суспільна пам'ять і політика. Мистецтво можливого» (170 с.). Всі названі праці були випущені в 2013 р. До них органічно доєднується і збірник «Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри» (296 с.), що побачив світ роком раніше.

Наскільки дозволяє судити обізнаність з історіографічними набутками всіх подібних інститутів Східної Європи, на початок 2014 р. нічого подібного в їхньому арсеналі не було. То ж Український інститут національної пам'яті зайняв по-суті авангардні позиції у з'ясуванні надзвичайно важливих, визначальних теоретичних складових для усвідомлення наукової сутності феномену національної пам'яті, обґрунтованих шляхів її формування, доступного сприйняття й ефективного функціонування. Це визнавали під час контактів і представники споріднених зарубіжних установ.

Отримані конструктивні, переконливі напрацювання послужили надійною основою для цільового застосування об'єктивних підходів до тлумачень сутностей варіантів пам'ятей, які оформилися в реальному житті. В цьому сенсі можуть бути названі: монографія «Відгомін Волинської трагедії в історичній пам'яті польського й українського народів» (2013, 292 с.), збірник статей «Українські оstarбайтери:

національна та історична пам'ять» (2013, 2012 с.), книги: «Бій під Крутами в національній пам'яті» (2013, 164 с.), «Голод 1933. Українці» (2013, 526 с.), «Київ у національній пам'яті» (2013, 400 с.), «Українське козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк» (2012, 516 с.), «Переяслав 1654 р.» (2012, 147 с.), «Партизанська та підпільна боротьба в Україні (1941-1944 рр.)». Історія, люди, пам'ять» (2011, 496 с.) та ін.

Всього ж лише за «повні» 2011-2013 рр. Інститутом було опубліковано 860 наукових праць: 48 монографій і учбових посібників та 812 статей, загальним обсягом 1735 друкованих аркушів. За цей же час співробітниками установи було здійснено 153 виступи у ЗМІ.

Паралельно здійснювалися письмові відповіді на запити органів влади, громадян та виконання доручень – загальна кількість 652, найбільше, природно, від Кабінету міністрів – 239. (Наведені й інші фактологічні дані зібрані в детальних додатках до книги Солдатенко В. «Національна пам'ять (ресурси та наголоси). Збірник наукових праць» (Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. С. 275-283).

Керівництво уряду, у віданні якого знаходився інститут зі статусом науково-дослідницької установи, з розумінням ставилося до творчої фахової діяльності колективу, однозначно, принципово підтримувало зусилля на цьому непростому, але вкрай важливому, необхідному й актуальному напрямку.

В чому полягало це розуміння? Це була позиція технократів?

Якщо хочете, можете вважати й так. Я в такому аспекті не дуже розбираюсь, не хотів би бути звинуваченим у неполіткоректності

Скажу простіше – маю на увазі тодішнє керівництво уряду, в першу чергу М. Азарова. Я періодично приносив йому публікації Інституту. Через деякий час, при зустрічах міг з приємністю констатувати: голова Кабінету міністрів не лише знаходив час знайомитися з, можна сказати,

Z komentarzem [GK13]: В чому полягало це розуміння? Це була позиція технократів? Якщо хочете, можете вважати й так. Я в такому аспекті не дуже розбираюсь, не хотів би бути звинуваченим у неполіткоректності

Скажу простіше – маю на увазі тодішнє керівництво уряду, в першу чергу М. Азарова. Я періодично приносив йому публікації Інституту. Через деякий час, при зустрічах міг з приємністю констатувати: голова Кабінету міністрів не лише знаходив час знайомитися з, можна сказати, «специфічною» літературою, а й робити письмові замітки з власними розмірковуваннями. Серед оцінок не було зверхніх, менторських повчань, зневажливих висловлювань. Були мудрі, але не категоричні «підказки» досвідченої людини, коректні побажання, як правило, в розвиток прочитаного. Не пам'ятаю (просто немає, чого згадати) проявів невдоволення чи розчарування на адресу тодішнього УІНП.

Плани його розвитку, вдосконалення діяльності, підвищення суспільної значимості, ваги. поступово визрівали, хоча про це не час і не місце говорити. Можу лише здогадуватися, що компетентна позиція керівника уряду знаходила підтримку й виявлялась у ставленні до інституту інших державних функціонерів, в чому я також не раз переконувався.

«специфічною» літературою, а й робити письмові замітки з власними розмірковуваннями. Серед оцінок не було зверхніх, менторських повчань, зневажливих висловлювань. Були мудрі, але не категоричні «підказки» досвідченої людини, коректні побажання, як правило, в розвиток прочитаного. Не пам'ятаю (просто немає, чого згадати) проявів невдоволення чи розчарування на адресу тодішнього УІНП.

Плани його розвитку, вдосконалення діяльності, підвищення суспільної значимості, ваги. поступово визрівали, хоча про це не час і не місце говорити.

Можу лише здогадуватися, що компетентна позиція керівника уряду знаходила підтримку й виявлялась у ставленні до інституту інших державних функціонерів, в чому я також не раз переконувався.

Доводиться лише жалкувати, що в наступному розпочаті перспективні теоретико-методологічні дослідження, здійснені на їхніх засадах предметні публікації на історичну проблематику не одержали продовження, були згорнуті.

6. What are the decision-making procedures in your institution?

Якими є механізми ухвалення рішень у Вашому інституті?

Рішення приймалися за демократичними стандартами і традиціями академічних колективів: постановка проблеми, обговорення – дискусії, з'ясування точок зору, висновків, оцінок, у разі потреби – додаткове вивчення, всебічне з'ясування, повторна дискусія, на завершення – голосування.

Хто формулював проблему? Як ухвалювалися рішення: консенсусом, більшістю?

Проблеми виникали, актуалізувались, загострювались у процесі діяльності колективу, у плинні життя.

Z komentarzem [GK14]: хто формулював проблему? Як ухвалювалися рішення: консенсусом, більшістю? Проблеми виникали, актуалізувались, загострювались у процесі діяльності колективу, у плинні життя. Про механізм ухвалення рішень додати нічого не можу. Орієнтиром були традиції, стереотипи діяльності академічних інститутів. Звісно, з коррекцією на профільну специфіку установи

Про механізм ухвалення рішень додати нічого не можу. Орієнтиром були традиції, стереотипи діяльності академічних інститутів. Звісно, з корекцією на профільну специфіку установи

7. Who funds the activity of your institution? How do benefactors influence the content? Хто фінансує діяльність інституту? Як бенефактор впливає на зміст та напрямки діяльності інституту?

Український Інститут національної пам'яті при Кабінеті міністрів у 2010-2014 рр. був бюджетною установою. За штатним розкладом працювало 55 співробітників, 37 з них – на наукових посадах (5 – за сумісництвом), які отримували приблизно таку ж заробітну плату, як і науковці академічних установ або викладачі вузів. Обговорювалися питання про збільшення штату кваліфікованих співробітників, передусім, докторів наук, тим більше, що бажаних долучитися до діяльності інституту в 2013-2014 рр. виявилося чимало. Назривала потреба утворення мережі філіалів. Все це зумовлювало збільшення бюджетного фінансування установи. Але до практичних зрушень так і не дійшло.

Рівень фінансування в цілому забезпечував потреби пошуково-дослідницької та видавничо-публікаторської роботи, хоча накладі наукової продукції за умови збільшення коштів можна було б (і бажано було б) дещо підвищувати. Це дозволяло б продуктивніше поширювати важливі й актуальні напрацювання, які, окрім колективу УІНП, в Україні практично ніхто не здійснював. Ефективною свого часу була співпраця з Парламентським видавництвом і видавництвом ДП «НВЦ «Пріоритети».

В 2010-2014 рр. дії бенефактора щодо УІНП не практикувалося. Для розв'язання нагальних питань вистачало адміністративного ресурсу, якого не могли замінити жодні благодійні акції. Так, на момент мого приходу в інститут серйозно загострилося на той час уже за давнє питання про

землевідведення для трьох меморіальних об'єктів, які знаходились у віданні УІНП. Мова про національні історико-меморіальні заповідники «Биківнянські могили» та «Бабин Яр» і Національний музей «Пам'яті жертв голодоморів в Україні». Представники різних відомств – міністерств і комунальних господарств вимагали за позитивне вирішення питання в інтересах меморіальних установ колосальних відшкодувань, що складали б бюджет УІНП на довгі десятиліття. Без цього Київрада не згоджувалася навіть на розгляд давно назрілих питань. Я звернувся з проханням про допомогу до голови уряду М. Азарова. **Питання про безкоштовне землевідведення для всіх трьох об'єктів було вирішено достатньо оперативно. Вирішено в суспільних, а не приватних, корпоративних інтересах.**

Я правильно розумію, що питання про землевідведення під музей голодомору було остаточно вирішене за уряду Азарова? В якій спосіб? Це ж комунальна власність?

Ви правильно розумієте, що важливе питання було вирішене «за уряду Азарова», але не урядом, а Київською міською радою. В секреті механізму прийняття рішення мене ніхто не посвячував. Можу здогадуватись, що уряд (чи хтось з його відповідальних працівників) міг підказати конструктивне, законне, справедливе рішення.

8. What is your institution's role in the politics of memory? Якою є роль Вашого інституту у формуванні та реалізації політики пам'яті?

Маючи на увазі лише строго період, коли довелося очолювати Український Інститут національної пам'яті, тобто літо 2010 р. – весну 2014 р., мушу самокритично визнати, що його роль виявилася не просто недостатньою, а занадто малою. Не буду апелювати до невблаганного фактора часу, якого колективу Інституту виявилось критично мало, щоб встигнути вплинути на закорінення в свідомості нації, соціуму простої і

Z komentarzem [GK15]: я правильно розумію, що питання про землевідведення під музей голодомору було остаточно вирішене за уряду Азарова? В якій спосіб? Це ж комунальна власність? Ви правильно розумієте, що важливе питання було вирішене «за уряду Азарова», але не урядом, а Київською міською радою. В секреті механізму прийняття рішення мене ніхто не посвячував. Можу здогадуватись, що уряд (чи хтось з його відповідальних працівників) міг підказати конструктивне, законне, справедливе рішення.

неспростовної істини: пам'ять може бути максимально ефективною, справедливою, обґрунтованою, чесною, коли спиратиметься на реальне історичне знання, на неурізани і не спрепаровані наукові здобутки. Висновок простий – зробили не все, щоб досягти торжества того, в що щиро вірили, чого всім бажали.

З плином часу викристалізовується ще один важливий урок. Нам довіряли, наші ідеї, наукові концепти сприймали й схвалювали. Однак нам, вочевидь, мало сприяли, мало допомагали для реалізації пропозицій, проєктів. Формування політики національної, історичної пам'яті (обидва феномени щонайтісніше пов'язані) не може бути предметом турботи одного невеликого колективу одностайних, патріотів, подвижників. Це завдання, мабуть, успішно, безпомилково, переконливо може виконувати вся сукупна суспільна система – еліта, державні структури, громадянські інститути, освітні установи, всі, хто прагне соціального й національного прогресу.

9. How dependent is your institution on the political situation? Political actors? Public opinion? Наскільки залежним є зміст діяльності Вашого інституту від політичної ситуації? Політичних акторів? Громадської думки?

Безумовно, залежність подібних інститутів від усіх перерахованих чинників пряма і значна. В світлі досвіду УІНП (2008-2024 рр.) це особливо й абсолютно очевидно. Можливо, у якихось параметрах і неминуче. Однак, якщо всі перераховані у питанні актори згодні зайняти максимально відповідальні, засновані на реальному науковому знанні позиції, **можна розраховувати, що така політика національної пам'яті може бути не просто абстрактно-теоретично вірною, конструктивною, перспективною, а й доволі динамічно обернутися на неоціненну національну цінність, користь, на торжество національних ідеалів, національної і державної справи.**

Z komentarzem [GK16]: Ваші опоненти звинувачували Вас у тому, що Ви відроджуєте радянський наратив пам'яті і пояснювали це Вашою належністю до КПУ. Як Ви це прокоментуєте?

Я не відроджував і, тим більше, в нинішньому часі не відроджую радянський наратив пам'яті, бо просто не знаю, що це таке, зрештою, означається таким словосполученням. Свого часу разом з колегами я намагався розібратися в тому, що таке національна, українська пам'ять. Мабуть «збоку» видніше, наскільки мені це вдавалося, чи, навпаки, не вдалося хоча б не став нікого переконувати, що чинив ефективно й безпомилково.

Що стосується моєї партійної приналежності, я став комуністом на четвертому курсі університету, в 1969 р., в жодні інші політичні організації не входив. На момент мого приходу в УІНП моє членство в Компартії України ні для кого не було секретом, однак ніким питання і не порушувалося. Через кілька днів після мого призначення керівником інституту мене запросили на радіо «Свобода», де я в інтерв'ю підтвердив факт своєї партійності. Першим порушив питання про мою належність до КПУ попередній керівник інституту, академік І. Юхновський. В ході тривалої зустрічі він порадив мені призупинити партійне членство, мотивуючи тим, що недруги обов'язково скористаються цим для моєї дискредитації; він через таку ситуацію сам пройшов. Я дослухався слушної поради і без зволікань здійснив відповідний крок (до речі, керівництво КПУ сприйняло припинення мого членства в партії з розумінням, і ніколи більше я до цього питання не повертався; в пресі повідомлялося про моє рішення). Згадане питання не порушувалося і під час мого перепризначення директором інституту в січні 2011 р. Мені це дозволяє думати, що державне керівництво цікавило інші питання – громадянська порядність, рівень професіоналізму, здатність бути неформальним лідером колективу, знаходитись на авангардних позиціях у важливому й дуже непростому процесі. Я намагався, старався по-діловому підтверджувати ефективність місії, що випала на мою долю.

До речі, я не лише на словах, а й в душі був дуже вдячний І. Юхновському за його поради, підтримку, хоча в багатьох позиціях ми розходились. Він попросив мої найважливіші публікації, ознайомився з ними і десь через певний час, під час зустрічі в Президії НАН України схвально оцінив мій науковий доробок, закривши, що естафету він передав у належні руки, чим у цілому задоволений. Щоправда, про очевидну корекцію спрямування діяльності інституту, можливо, з чемності, він не висловлювався.

Вважав і вважаю, що мої особисті дії, як і моїх колег, включаючи залучення до роботи в колективі шановного Георгія Володимировича і деяких його колег дуже високої кваліфікації з Інституту історії України НАН України, були спрямовані на благо народу України, зміцнення цивілізаційних, культурних засад його історичного поступу, суспільного прогресу.

Ваші опоненти звинувачували Вас у тому, що Ви відродуєте радянський наратив пам'яті і пояснювали це Вашою належністю до КПУ. Як Ви це прокоментуєте?

Я не відроджував і, тим більше, в нинішньому часі не відроджую радянський наратив пам'яті, бо просто не знаю, що це таке, що, зрештою, означається таким словосполученням. Свого часу разом з колегами я намагався розібратися в тому, що таке національна, українська пам'ять. Мабуть «збоку» видніше, наскільки мені це вдавалося, чи, навпаки, не вдалося хоча б не став нікого переконувати, що чинив ефективно й безпомилково.

Що стосується моєї партійної приналежності, я став комуністом на четвертому курсі університету, в 1969 р., в жодні інші політичні організації не входив. На момент мого приходу в УІНП моє членство в Компартії України ні для кого не було секретом, однак ніким питання і не порушувалось. Через кілька днів після мого призначення керівником інституту мене запросили на радіо «Свобода», де я в інтерв'ю підтвердив факт своєї партійності. Першим порушив питання про мою належність до КПУ попередній керівник інституту, академік І. Юхновський. В ході тривалої зустрічі він порадив мені призупинити партійне членство, мотивуючи тим, що недруги обов'язково скористаються цим для моєї дискредитації; він через таку ситуацію сам пройшов. Я дослухався слушної поради і без зволікань здійснив відповідний крок (до речі, керівництво КПУ сприйняло припинення мого членства в партії з розумінням, і ніколи більше я до цього питання не повертався; в пресі повідомлялося про моє рішення). Згадане питання не порушувалося і під час мого перепризначення директором інституту в січні 2011 р). Мені це дозволяє думати, що державне керівництво цікавили інші питання – громадянська порядність, рівень професіоналізму, здатність бути неформальним лідером

колективу, знаходитись на авангардних позиціях у важливому й дуже непростому процесі. Я намагався, старався по-діловому підтверджувати ефективність місії, що випала на мою долю.

До речі, я не лише на словах, а й в душі був дуже вдячний І. Юхновському за його поради, підтримку, хоча в багатьох позиціях ми розходились. Він попросив мої найважливіші публікації, ознайомився з ними і десь через певний час, під час зустрічі в Президії НАН України схвально оцінив мій науковий доробок, заключивши, що естафету він передав у належні руки, чим у цілому задоволений. Щоправда, про очевидну корекцію спрямування діяльності інституту, можливо, з чемності, він не висловлювався.

Вважав і вважаю, що мої особисті дії, як і моїх колег, включаючи залучення до роботи в колективі шановного Георгія Володимировича і деяких його колег дуже високої кваліфікації з Інституту історії України НАН України, були спрямовані на благо народу України, зміцнення цивілізаційних, культурних засад його історичного поступу, суспільного прогресу.

10. Do self-assessments/evaluations of your institution's impact on the collective memory exist? Чи існує якась форма контролю, моніторингу чи самооцінки впливу Вашого інституту на колективну пам'ять?

Хочеться уникнути банальності, однак доводиться згодитись із самим простим умовиводом: найкращий контролер – це людська совість, моральність, наукове сумління. Іншого контролю, тим більше тиску з боку державного керівництва, я в свій час не відчував, як не відчували мої колеги-однодумці. Нам довіряли...

Було б несправедливо й нечесно «забувати», що наша позиція подобалася не всім, чи сприймалася лише зі схваленням. З боку певних

політичних сил (зокрема, у фракціях Верховної Ради), в деяких регіонах (передусім на заході країни та почасти в еміграційних колах) проявлялися акції незгоди, навіть засудження діяльності Інституту, його керівництва. Відповідати співробітники колективу могли лише в один спосіб – апеляцією до вивірених, максимально наближених до істинних наукових знань, що час від часу доводилося робити.

Звісно, ми щоденно моніторили наслідки, відлуння нашої діяльності. З прикрістю сприймали неуспіхи й, на жаль, значно рідше знаходили підстави для повного задоволення, оскільки тенденції застосування критеріїв суспільної корисності здійснюваних зусиль нерідко істотно відрізнялися від наших уявлень про науковість, логічність, доцільність.

Окремо слід сказати про оцінки й самооцінки. Процеси впливу на формування історичної й національної пам'яті (а не самоплинних проявів) на даному етапі поступу нації, гадається, знаходяться в стані пошуків/ігнорування наукових підходів, врахування ролі мінливої кон'юнктури. Це детермінує стриманість, обережність щодо категоричності, однозначності оцінок і висновків, які можуть виявитися передчасними, нести в собі необґрунтовану а то й неприпустиму долю суб'єктивізму. На жаль, прогностично це може принести небажані негативні наслідки.

20 листопада 2024 р.